

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

вул. Городецького, 13, м. Київ, 01001
Тел.: +380 44 278-37-23, факс: + 380 44 271-17-83
E-mail: themis@minjust.gov.ua
<http://www.minjust.gov.ua>
Код ЄДРПОУ 00015622

Державна регуляторна служба
України

№ _____
На № _____

Щодо погодження проекту наказу

У Міністерстві юстиції України відповідно до пункту 73 вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992, з метою забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються під час надання електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації розроблено проект наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг» (далі – проект наказу).

Проект наказу розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України в підрубриці «Повідомлення про оприлюднення регуляторних актів, що розроблені Міністерством юстиції» підрубрики «Регуляторна діяльність» рубрики «Напрями діяльності».

З огляду на зазначене просимо погодити зазначений проект наказу до 30 серпня 2019 року.

Додатки: на 26 арк. в 1 прим.

Директор Департаменту
приватного права

Олена ФЕРЕНС

0.31

№ 8779/019-19 від 21.08.2019

Державна регуляторна служба України

148993

Інна Плотнікова 237 71 38

УВ Міністерство юстиції України
165/8.6/11-19 від 19.08.2019

арк.1

12.10.19

НАКАЗ

Київ

____.____.2019

№ _____

**Про встановлення вимог до технічних
засобів, процесів їх створення,
використання та функціонування у
складі інформаційно-
телекомунікаційних систем під час
надання електронних довірчих послуг**

Відповідно до частини другої статті 7, частини другої статті 8, пункту 8 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про електронні довірчі послуги», абзацу другого пункту 73 Вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992, з метою забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації

НАКАЗУЄМО:

1. Установити, що:

1) технічні засоби, які створюються, використовуються та функціонують у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг, а саме програмно-технічні комплекси та засоби кваліфікованого електронного підпису чи печатки (далі – Технічні засоби), що застосовують алгоритми криптографічного захисту інформації, наведені у стандартах, визначених у пунктах 55 – 58 Переліку стандартів, що застосовуються кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992 (далі – Перелік), мають відповідати вимогам стандартів, що визначені в пунктах 1 – 50 та 66 – 77 Переліку, у повному обсязі;

2) Технічні засоби, які застосовують алгоритми криптографічного захисту інформації, наведені у стандартах, що визначені в пунктах 51 – 53 Переліку, мають відповідати вимогам стандартів, що визначені в пунктах 1 – 50 та 66 – 77 Переліку, а також ДСТУ ГОСТ 28147:2009 «Системы обработки информации. Защита криптографическая. Алгоритмы криптографического преобразования», затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 22 грудня 2008 року № 495 (із змінами), ДСТУ 7624:2014 «Інформаційні технології. Криптографічний захист інформації», затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02 грудня 2014 року № 1484, та міжнародних рекомендацій RFC 5208 та RFC 2898, у повному обсязі з урахуванням особливостей, що стосуються ідентифікації політик сертифіката, національних алгоритмів криптографічного захисту інформації та інших інформаційних об'єктів, обчислення відповідних функцій гешування та створення електронного підпису;

3) документами про відповідність або позитивними експертними висновками за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації підтверджується відповідність Технічних засобів вимогам стандартів, які визначені в пунктах 28 – 34 Переліку, виключно у частині, що стосується криптографічних алгоритмів генерації пар ключів, та/або створення кваліфікованого електронного підпису чи печатки, та/або перевірки кваліфікованого електронного підпису чи печатки, та/або зберігання особистого ключа кваліфікованого електронного підпису чи печатки.

2. Кваліфікованим надавачам електронних довірчих послуг, замовникам, розробникам та виробникам засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки, організаціям, які використовують електронні довірчі послуги під час електронної взаємодії фізичних та юридичних осіб, яка потребує відправлення, отримання, використання та постійного зберігання за участю третіх осіб електронних даних, аналоги яких на паперових носіях мають містити власноручний підпис відповідно до законодавства, а також автентифікації в складових частинах інформаційних систем, в яких здійснюється обробка таких електронних даних та володільцями інформації в яких є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації державної форми власності, забезпечити застосування вимог до Технічних засобів, встановлених цим наказом, та особистих ключів, генерацію яких здійснено до набрання чинності цим наказом, до закінчення строку чинності відповідних кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів, але не пізніше 06 листопада 2020 року.

3. Суб'єкти правових відносин у сфері електронних довірчих послуг, що використовують у своїй діяльності кваліфіковані сертифікати відкритих ключів, застосовують кваліфікований електронний підпис:

1) в межах країни з метою забезпечення електронного документообігу та електронної автентифікації осіб відповідно до:

національного стандарту України ДСТУ 4145-2002 «Інформаційні технології. Криптографічний захист інформації. Цифровий підпис, що ґрунтується на еліптичних кривих. Формування та перевіряння», затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 грудня 2002 року № 31, з функцією гешування за міждержавним стандартом ГОСТ 34.311-95 «Информационная технология. Криптографическая защита информации. Функция хэширования», затвердженим наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 21 жовтня 1997 року № 640. Ці стандарти застосовуються для створення кваліфікованого електронного підпису до 01 січня 2022 року та для створення кваліфікованого електронного підпису з метою надання інформації щодо статусу сертифікатів відкритих ключів до завершення терміну їх дії та для перевірки кваліфікованого електронного підпису;

національного стандарту України ДСТУ 4145-2002 «Інформаційні технології. Криптографічний захист інформації. Цифровий підпис, що ґрунтується на еліптичних кривих. Формування та перевіряння», затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 грудня 2002 року № 31, з функцією гешування за національним стандартом України ДСТУ 7564-2014 «Інформаційні технології. Криптографічний захист інформації. Функція гешування», затвердженим наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02 грудня 2014 року № 1431. Ці стандарти застосовуються для створення кваліфікованого електронного підпису з 01 січня 2022 року та для перевірки кваліфікованого електронного підпису;

національного стандарту України ДСТУ ISO/IEC 14888-3:2015 «Інформаційні технології. Методи захисту. Цифрові підписи з доповненням. Частина 3. Механізми, що ґрунтуються на дискретному логарифмуванні», затвердженого наказом державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 18 грудня 2015 року № 193, із застосуванням алгоритму ECDSA зі ступенем розширення основного поля еліптичної кривої не менше 256 з функціями гешування sha256 або sha512 відповідно до FIPS PUB 180-4 «Secure Hash Standard»;

2) для транскордонного співробітництва з будь-якою метою відповідно до вимог:

ДСТУ ETSI EN 119 312:2015 «Електронні підписи й інфраструктури (ESI). Криптографічні комплекти», затвердженого наказом державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 07 вересня 2016 року № 265, та в межах країни з іншою метою, ніж зазначена у підпунктах 1, 2 цього пункту, шляхом застосування алгоритмів електронного підпису:

RSA відповідно до RFC 3447 «Public-Key Cryptography Standards (PKCS) № 1: RSA Cryptography Specifications Version 2.1» з довжиною ключа не менше 4096 бітів з функціями гешування sha256 відповідно до FIPS PUB 180-4; зазначених у підпункті 1 цього підпункту.

4. Визнати такими, що втратили чинність, накази Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України:

1) від 20 серпня 2012 року № 1236/5/453 «Про затвердження вимог до форматів, структури та протоколів, що реалізуються у надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 серпня 2012 року за № 1398/21710;

2) від 27 грудня 2013 року № 2782/5/689 «Про затвердження вимог до алгоритмів, форматів та інтерфейсів, що реалізуються у засобах шифрування та надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2013 року за № 2227/24759.

5. Департаменту захисту інформації Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (Пушкар'єв А.І.) та Адміністратору інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу (Лур'є С.С.) забезпечити публікацію на офіційних вебсайтах Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та центрального засвідчувального органу технічних специфікацій з тестовими прикладами для перевірки правильності реалізації форматів, протоколів та інтерфейсів Технічними засобами, що визначені в підпункті 2 пункту 1 цього наказу, не пізніше 06 листопада 2019 року.

5. Адміністратору інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу (Лур'є С.С.) забезпечити створення на офіційному вебсайті центрального засвідчувального органу тестового середовища (портал розробника і тестувальника) для оцінки внутрішньої і транскордонної технологічної сумісності Технічних засобів, які підпадають під дію вимог цього наказу, та їх здатності взаємодіяти між собою не пізніше 06 листопада 2020 року.

6. Департаменту приватного права Міністерства юстиції України (Ференс О.М.) подати цей наказ на державну реєстрацію відповідно до Указу Президента України від 03 жовтня 1992 року № 493 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади».

7. Цей наказ набирає чинності 07 листопада 2019 року, але не раніше дня його офіційного опублікування.

8. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра юстиції України та заступника Голови Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

**Перший заступник Міністра
юстиції України**

О.В. СУКМАНОВА

**Голова Державної служби
спеціального зв'язку та захисту
інформації України**

Л.О. ЄВДОЧЕНКО

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг»

Мета: забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються під час надання електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації

1. Підстава розроблення проєкту акта

Проект наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг» (далі – проєкт Наказу) розроблено відповідно до частини другої статті 7, частини другої статті 8, пункту 8 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про електронні довірчі послуги», абзацу другого пункту 73 вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992.

2. Обґрунтування необхідності прийняття акта

05 жовтня 2017 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про електронні довірчі послуги», який набрав чинності 07 листопада 2018 року.

Зазначений Закон розроблено з метою реформування законодавства у сфері електронного цифрового підпису шляхом розбудови єдиного простору довіри на основі системи електронних довірчих послуг, визнання в Україні електронних довірчих послуг, які надаються іноземними надавачами електронних довірчих послуг, що забезпечить активний розвиток транскордонного співробітництва та інтеграцію України у світовий електронний інформаційний простір.

У зв'язку з набранням чинності Законом України «Про електронні довірчі послуги» втратив чинність Закон України «Про електронний цифровий підпис».

Разом з тим відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» з метою створення умов технологічної сумісності програмно-технічних комплексів акредитованих центрів сертифікації ключів та надійних засобів електронного цифрового підпису Міністерством юстиції України, Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України було видано накази:

від 20 серпня 2012 року № 1236/5/453 «Про затвердження вимог до форматів, структури та протоколів, що реалізуються у надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 серпня 2012 року за № 1398/21710;

від 27 грудня 2013 року № 2782/5/689 «Про затвердження вимог до алгоритмів, форматів та інтерфейсів, що реалізуються у засобах шифрування та надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2013 року за № 2227/24759.

Водночас пунктом 8 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про електронні довірчі послуги» передбачено Кабінету Міністрів України протягом року з дня набрання чинності цим Законом: привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; прийняти нормативно-правові акти, передбачені цим Законом; забезпечити приведення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом.

Так, відповідно до статей 13, 18 – 21, 23, 26 – 28, 33 Закону України «Про електронні довірчі послуги» прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992 «Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг».

Згідно з пунктом 73 вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених зазначеною постановою Кабінету Міністрів України, кваліфікований надавач електронних довірчих послуг має право самостійно обирати, які саме стандарти, зазначені у переліку, що додається, будуть ним застосовуватися під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг. З метою забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації Міністерство юстиції України разом з Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України встановлюють вимоги до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг.

Крім того, до вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992, додається Перелік стандартів, що застосовуються кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг

З огляду на зазначене проєкт Наказу підготовлено у зв'язку з необхідністю унормування застосування кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг стандартів під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг з метою забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації.

3. Суть проєкту акта

Проектом Наказу пропонується унормувати застосування кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг стандартів під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг, а також визнати такими, що втратили чинність накази Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України:

від 20 серпня 2012 року № 1236/5/453 «Про затвердження вимог до форматів, структури та протоколів, що реалізуються у надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 серпня 2012 року за № 1398/21710;

від 27 грудня 2013 року № 2782/5/689 «Про затвердження вимог до алгоритмів, форматів та інтерфейсів, що реалізуються у засобах шифрування та надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2013 року за № 2227/24759.

4. Правові аспекти

У цій сфері правового регулювання діє Закон України «Про електронні довірчі послуги».

4¹. Відповідність засадам реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку

Проект Наказу відповідає засадам реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 року № 56 «Деякі питання цифрового розвитку».

Проект Наказу стосується питань інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства, електронної демократії, надання адміністративних послуг або цифрового розвитку.

Проект Наказу потребує проведення цифрової експертизи Державним агентством з питань електронного урядування України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Виходячи з проведеної фінансово-економічної оцінки, реалізація проєкту Наказу не потребуватиме додаткових фінансових витрат з Державного бюджету України.

У зв'язку з необхідністю створення на офіційному вебсайті центрального засвідчувального органу тестового середовища (портал розробника та тестувальника) для оцінки внутрішньої та транскордонної технологічної сумісності технічних засобів, які підпадають під вимоги проєкту Наказу, та їх

здатності взаємодіяти між собою, вартість вжиття заходів, спрямованих на реалізацію проєкту наказу становитиме 2 500,00 тис. гривень.

Видатки будуть здійснені в межах коштів, передбачених законом про Державний бюджет України за бюджетною програмою КПКВК 3601010 «Керівництво та управління у сфері юстиції».

6. Прогноз впливу

Реалізація проєкту Наказу справлятиме вплив на ринкове середовище, забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання (кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг).

З огляду на зазначене відповідно до статті 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» до проєкту Наказу підготовлено аналіз регуляторного впливу.

За предметом правового регулювання проєкт Наказу не матиме впливу на:

- розвиток регіонів;
- ринок праці;
- громадське здоров'я;
- екологію та навколишнє природне середовище.

6¹. Стратегічна екологічна оцінка

На проєкт Наказу не поширюється дія Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

7. Позиція заінтересованих сторін

Проєкт Наказу підлягає проведенню консультацій з кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг.

Прогноз впливу реалізації акта на ключові інтереси заінтересованих сторін додається.

За предметом правового регулювання проєкт Наказу не стосується:

- питань функціонування місцевого самоврядування, прав та інтересів територіальних громад, місцевого та регіонального розвитку;
- соціально-трудової сфери;
- прав осіб з інвалідністю;
- сфери наукової та науково-технічної діяльності.

8. Громадське обговорення

З метою проведення громадського обговорення проєкт Наказу розміщено на офіційних вебсайтах Міністерства юстиції України та центрального засвідчувального органу.

9. Позиція заінтересованих органів

Проєкт Наказу потребує погодження з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Державною регуляторною службою України, Державним агентством з питань електронного урядування України, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації.

10. Правова експертиза

Проєкт Наказу відповідає Конституції України, актам законодавства, що мають вищу юридичну силу, та узгоджується з актами такої ж юридичної сили, не потребує проведення експертизи на відповідність чинним міжнародним договорам України, відповідає вимогам нормопроектувальної техніки, а також за предметом правового регулювання не стосується Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини, крім того, проєкт Наказу не потребує проведення гендерно-правової експертизи.

11. Запобігання дискримінації

У проєкті Наказу відсутні положення, які містять ознаки дискримінації. Проєкт Наказу не потребує проведення громадської антидискримінаційної експертизи.

11¹. Відповідність принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Проєкт Наказу не містить положень, які порушують принцип забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

12. Запобігання корупції

У проєкті Наказу відсутні правила і процедури, які можуть містити ризики вчинення корупційних правопорушень.

Проєкт Наказу не потребує проведення громадської антикорупційної експертизи.

13. Прогноз результатів

Прийняття проекту Наказу забезпечить унормування застосування кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг стандартів під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг з метою забезпечення інтероперабельності (в тому числі транскордонної) та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації.

Директор Департаменту
приватного права

Олена ФЕРЕНС

«___» _____ 2019 року

ПРОГНОЗ ВПЛИВУ

реалізації проєкту наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг»

1. Суть проєкту акта

Проект наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг» спрямований на унормування застосування кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг стандартів під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг з метою забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються під час надання електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації.

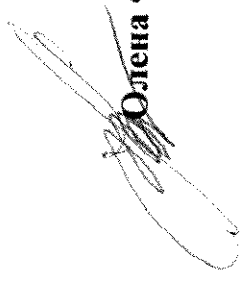
2. Вплив проєкту акта на ключові інтереси заінтересованих сторін

Заінтересована сторона	Ключовий інтерес	Очікуваний (позитивний чи негативний) вплив на ключовий інтерес із зазначенням передбачуваної динаміки змін основних показників (у числовому або якісному вимірі)		Пояснення (чому саме реалізація акта призведе до очікуваного впливу)
		короткостроковий вплив (до року)	середньостроковий вплив (більше року)	
Кваліфіковані надавачі електронних довірчих послуг	Приведення діяльності кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг у відповідність до нових технологічних умов діяльності	Очікуваний позитивний вплив: забезпечення відповідності вимог до надання електронних довірчих послуг європейським та міжнародним стандартам; забезпечення технологічної сумісності (в тому числі, трансграничної) технічних рішень, що використовуються під час надання електронних	Очікуваний позитивний вплив: збільшення кількості користувачів електронних довірчих послуг збільшення прибутку кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг	Реалізація акта призведе до збільшення кількості користувачів електронних довірчих послуг внаслідок покращення якості електронних довірчих послуг, в тому числі забезпечення можливості трансграничної електронної взаємодії з використанням електронних довірчих послуг. Реалізація акта призведе до збільшення витрат кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг внаслідок необхідності напаштування засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки під час застосування тестових прикладів для перевірки правильності реалізації форматів, протоколів та інтерфейсів технічними засобами, які застосовують алгоритми криптографічного захисту інформації.

		послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою; забезпечення технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються у сфері електронних довірчих послуг, а також їх недопущення дискримінації; підвищення рівня надійності та захищеності електронного документообігу та електронної ідентифікації; покращення якості надання кваліфікованих електронних довірчих послуг; підвищення рівня довіри до кваліфікованих електронних довірчих послуг; популяризація електронного документообігу та використання засобів електронної ідентифікації. Очікуваний негативний вплив: збільшення витрат кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг		На наступному етапі реалізація акта призведе до збільшення прибутку кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг збільшення кількості їх користувачів
Користувачі електронних довірчих послуг		Очікуваний позитивний вплив: забезпечення відповідності вимог до надання електронних довірчих послуг	Очікуваний позитивний вплив: забезпечення електронної взаємодії, в тому числі транскордонної, з використанням електронних послуг	Реалізація акта призведе до покращення якості електронних довірчих послуг, в тому числі забезпечення можливості транскордонної електронної взаємодії з використанням електронних довірчих послуг. Реалізація акта може призвести до збільшення вартості електронних довірчих послуг внаслідок

		європейським та міжнародним стандартам; покращення якості надання кваліфікованих електронних довірчих послуг; підвищення рівня довіри до кваліфікованих електронних довірчих послуг; популяризація електронного документообігу та використання засобів електронної ідентифікації Очікуваний негативний вплив: можливе збільшення вартості електронних довірчих послуг	довірчих послуг	необхідності покриття кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг витрат, пов'язаних з наладуванням засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки під час застосування тестових прикладів для перевірки правильності реалізації форматів, протоколів та інтерфейсів технічними засобами, які застосовують алгоритми криптографічного захисту інформації На наступному етапі реалізації акта призведе до забезпечення електронної взаємодії, в тому числі транскордонної, з використанням електронних довірчих послуг
--	--	--	------------------------	---

Директор Департаменту приватного права
Міністерства юстиції України

Олена ФЕРЕНС

АНАЛІЗ РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ
проекту наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації
Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України
«Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення,
використання та функціонування у складі інформаційно-
телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг»

I. Визначення проблеми

05 жовтня 2017 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про електронні довірчі послуги», який набрав чинності 07 листопада 2018 року.

Зазначений Закон розроблено з метою реформування законодавства у сфері електронного цифрового підпису шляхом розбудови єдиного простору довіри на основі системи електронних довірчих послуг, визнання в Україні електронних довірчих послуг, які надаються іноземними надавачами електронних довірчих послуг, що забезпечить активний розвиток транскордонного співробітництва та інтеграцію України у світовий електронний інформаційний простір.

У зв'язку з набранням чинності Законом України «Про електронні довірчі послуги» втратив чинність Закон України «Про електронний цифровий підпис».

Водночас пунктом 8 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про електронні довірчі послуги» передбачено Кабінету Міністрів України протягом року з дня набрання чинності цим Законом: привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом; прийняти нормативно-правові акти, передбачені цим Законом; забезпечити приведення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом.

Так, відповідно до статей 13, 18 – 21, 23, 26 – 28, 33 Закону України «Про електронні довірчі послуги» прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992 «Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг».

Пунктом 2 зазначеної постанови встановлено, що для надання кваліфікованих електронних довірчих послуг можуть використовуватись надійні засоби електронного цифрового підпису, які отримали позитивні експертні висновки за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації, видані до набрання чинності Законом України «Про електронні довірчі послуги», до закінчення строку дії експертних висновків.

Наразі вимоги до надійних засобів електронного цифрового підпису визначено наказами Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України:

від 20 серпня 2012 року № 1236/5/453 «Про затвердження вимог до форматів, структури та протоколів, що реалізуються у надійних засобах

електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 серпня 2012 року за № 1398/21710;

від 27 грудня 2013 року № 2782/5/689 «Про затвердження вимог до алгоритмів, форматів та інтерфейсів, що реалізуються у засобах шифрування та надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2013 року за № 2227/24759.

Згідно з пунктом 73 вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених зазначеною постановою Кабінету Міністрів України, кваліфікований надавач електронних довірчих послуг має право самостійно обирати, які саме стандарти, зазначені у переліку, що додається, будуть ним застосовуватися під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг. З метою забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації Міністерство юстиції України разом з Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України встановлюють вимоги до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг.

Крім того, до вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992, додається Перелік стандартів, що застосовуються кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг

З огляду на зазначене у зв'язку з необхідністю унормування застосування кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг стандартів під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг з метою забезпечення інтероперабельності та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації підготовлено проєкт наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг» (далі – проєкт Наказу).

Запропонований спосіб регулювання є найбільш гнучким для його реалізації кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг та здатним забезпечити:

технологічну сумісність технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою (інтероперабельність);

недопущення дискримінації національних технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг.

транскордонну електронну взаємодію з використанням електронних довірчих послуг, що надаються на базі міжнародних та європейських стандартів.

Наразі в Україні функціонує 21 кваліфікований надавач електронних довірчих послуг, внесений центральним засвідчувальним органом до Довірчого списку, серед яких 7 не є суб'єктами господарювання.

З огляду на зазначене проєкт Наказу поширюватиметься на 14 суб'єктів господарювання.

Необхідність прийняття проєкту Наказу полягає у потребі вирішення таких основних проблем:

приведення актів законодавства у відповідність із Законом України «Про електронні довірчі послуги»;

забезпечення відповідності вимог до надання електронних довірчих послуг європейським та міжнародним стандартам;

забезпечення технологічної сумісності (в тому числі, транскордонної) технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою;

забезпечення технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються у сфері електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації;

підвищення рівня надійності та захищеності електронного документообігу та електронної ідентифікації;

покращення якості надання кваліфікованих електронних довірчих послуг;

підвищення рівня довіри до кваліфікованих електронних довірчих послуг;

популяризація електронного документообігу та використання засобів електронної ідентифікації.

Групи (підгрупи)	Так	Ні
Громадяни		Ні
Держава		Ні
Суб'єкти господарювання	Так	

II. Цілі державного регулювання

Проєкт Наказу розроблено з метою унормування застосування кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг стандартів під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг з метою забезпечення інтегрованості та технологічної нейтральності національних технічних рішень, а також недопущення їх дискримінації.

III. Визначення та оцінка альтернативних способів досягнення цілей

1. Визначення альтернативних способів

Під час розробки проєкту Наказу було розглянуто такі альтернативні способи досягнення визначених цілей державного регулювання:

Вид альтернативи	Опис альтернативи
Альтернатива 1 Прийняття проекту Наказу	Прийняття проекту Наказу передбачає продовження реформи законодавства у сфері електронного цифрового підпису, розпочатої у зв'язку з прийняттям Закону України «Про електронні довірчі послуги», шляхом становлення законодавства у сфері електронних довірчих послуг. Так, проектом Наказу пропонується: 1) унормувати застосування кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг стандартів під час надання електронних довірчих послуг; 2) визнати такими, що втратили чинність накази Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: від 20 серпня 2012 року № 1236/5/453 «Про затвердження вимог до форматів, структури та протоколів, що реалізуються у надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 серпня 2012 року за № 1398/21710; від 27 грудня 2013 року № 2782/5/689 «Про затвердження вимог до алгоритмів, форматів та інтерфейсів, що реалізуються у засобах шифрування та надійних засобах електронного цифрового підпису», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 27 грудня 2013 року за № 2227/24759
Альтернатива 2 Відсутність регулювання	Відсутність регулювання передбачає залишення існуючого стану справ та зупинення реформи законодавства у сфері електронного цифрового підпису, зокрема: 1) невстановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг; 2) надання кваліфікованих електронних довірчих послуг виключно до закінчення строку дії позитивних експертних висновків за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації, виданих до набрання чинності Законом України «Про електронні довірчі послуги». 3) зупинення електронного документообігу та електронної ідентифікації із застосуванням електронних довірчих послуг

2. Оцінка вибраних альтернативних способів досягнення цілей

Оцінка впливу на сферу інтересів суб'єктів господарювання

Показник	Великі	Середні	Малі	Мікро	Разом
Кількість суб'єктів господарювання, що підпадають під дію регулювання, одиниць	0	14	0	0	14
Питома вага групи у загальній кількості, відсотків	0	100	0	0	100

Вид альтернативи	Вигоди	Витрати
Альтернатива 1 Прийняття проекту Наказу	Прийняття проекту Наказу матиме такий вплив на інтереси суб'єктів господарювання: забезпечення відповідності вимог до надання електронних довірчих послуг європейським та міжнародним стандартам; забезпечення технологічної сумісності (в тому числі, транскордонної) технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою; забезпечення технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються у сфері електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації; підвищення рівня надійності та захищеності електронного документообігу та електронної ідентифікації; покращення якості надання кваліфікованих електронних довірчих послуг; підвищення рівня довіри до кваліфікованих електронних довірчих послуг; популяризація електронного документообігу та використання засобів електронної ідентифікації	Прийняття проекту Наказу призведе до збільшення витрат суб'єктів господарювання внаслідок налаштування засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки під час застосування тестових прикладів для перевірки правильності реалізації форматів, протоколів та інтерфейсів технічними засобами, які застосовують алгоритми криптографічного захисту інформації
Альтернатива 2 Відсутність регулювання	Відсутність регулювання означає залишення існуючого стану справ, що не передбачає жодних вигод для суб'єктів господарювання	Відсутність регулювання призведе до збитків суб'єктів господарювання, пов'язаних із зупиненням електронного документообігу та електронної ідентифікації із застосуванням електронних довірчих послуг у зв'язку із закінченням чинності кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів, виданих до набрання чинності Законом України «Про електронні довірчі послуги», та неможливістю в подальшому обслуговувати кваліфіковані сертифікати відкритих ключів користувачів електронних довірчих послуг

ВИТРАТИ
на одного суб'єкта господарювання великого і середнього підприємництва,
які виникають внаслідок дії регуляторного акта

Порядковий номер	Витрати	За перший рік
1.	Витрати на придбання основних фондів, обладнання та приладів, сервісне обслуговування, навчання / підвищення кваліфікації персоналу тощо, гривень:	15 000,00 грн*
1.1.	Налаштування засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки під час застосування тестових прикладів для перевірки правильності реалізації форматів, протоколів та інтерфейсів технічними засобами, які застосовують алгоритми криптографічного захисту інформації	15 000,00 грн* (за 40 годин робочого часу із розрахунку 65 000,00 грн за місяць)

Сумарні витрати за альтернативами	Сума витрат, гривень
Альтернатива 1 Прийняття проекту Наказу	15 000,00*14 = 210 000
Альтернатива 2 Відсутність регулювання	0,00

*На сьогодні тестові приклади для перевірки правильності реалізації форматів, протоколів та інтерфейсів технічними засобами, які застосовують алгоритми криптографічного захисту інформації знаходяться в процесі розробки. Для визначення витрат на одного суб'єкта господарювання великого і середнього підприємництва, які виникають внаслідок дії регуляторного акта використано середній рівень заробітної плати IT– спеціаліста а саме: 2,5 тис. доларів

Оцінка впливу на сферу інтересів суб'єктів господарювання проведена за результатами робочої зустрічі, що відбулась 01 серпня 2019 року за участю представників кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, та визначено, що витрати на реалізацію проекту Наказу не передбачатимуться, крім вищезазначених.

Крім того, передбачено перехідний період для забезпечення застосування вимог до Технічних засобів, встановлених проектом Наказу, та особистих ключів, генерацію яких здійснено до набрання чинності цим наказом, до закінчення строку чинності відповідних кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів, але не пізніше 06 листопада 2020 року.

IV. Вибір найбільш оптимального альтернативного способу досягнення цілей

За результатами аналізу альтернативних способів досягнення цілей державного регулювання здійснено вибір оптимального альтернативного способу з урахуванням системи бальної оцінки ступеня досягнення визначених цілей.

Бал результативності визначається за чотирибальною системою оцінки ступеня досягнення визначених цілей державного регулювання.

Рейтинг результативності (досягнення цілей під час вирішення проблеми)	Бал результативності (за чотирибальною системою оцінки)	Коментарі щодо присвоєння відповідного бала
Альтернатива 1 Прийняття проекту Наказу	4	Прийняття проекту Наказу сприятиме: забезпеченню відповідності вимог до надання електронних довірчих послуг європейським та міжнародним стандартам; забезпеченню технологічної сумісності (в тому числі, транскордонної) технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою; забезпеченню технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються у сфері електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації; підвищенню рівня надійності та захищеності електронного документообігу та електронної ідентифікації; покращенню якості надання кваліфікованих електронних довірчих послуг; підвищенню рівня довіри до кваліфікованих електронних довірчих послуг; популяризації електронного документообігу та використання засобів електронної ідентифікації
Альтернатива 2 Відсутність регулювання	1	Відсутність регулювання передбачає залишення існуючого стану справ та зупинення реформи законодавства у сфері електронного цифрового підпису, що спричинить додаткові витрати з державного бюджету, а також збитки для суб'єктів господарювання

Рейтинг результативності	Вигоди (підсумок)	Витрати (підсумок)	Обґрунтування відповідного місця альтернативи у рейтингу
Альтернатива 1 Прийняття проекту Наказу	Прийняття проекту Наказу сприятиме: забезпеченню відповідності вимог до надання електронних довірчих послуг європейським та міжнародним стандартам; забезпеченню технологічної сумісності	Прийняття проекту Наказу потребуватиме додаткового фінансування з державного бюджету, витрат суб'єктів господарювання та громадян	Продовження реформи законодавства у сфері електронного цифрового підпису з метою забезпечення належного рівня захисту

	(в тому числі, транскордонної) технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їх здатність взаємодіяти між собою; забезпеченню технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються у сфері електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації; підвищенню рівня надійності та захищеності електронного документообігу та електронної ідентифікації; покращенню якості надання кваліфікованих електронних довірчих послуг; підвищенню рівня довіри до кваліфікованих електронних довірчих послуг; популяризації електронного документообігу та використання засобів електронної ідентифікації		інформації та персональних даних в процесі здійснення електронного документообігу та електронної ідентифікації, а також створення умов для транскордонної сертифікації зокрема з країнами ЄС
Альтернатива 2 Відсутність регулювання	Відсутність регулювання означає залишення існуючого стану справ, що не передбачає жодних вигод для держави, громадян та суб'єктів господарювання	Відсутність регулювання передбачає залишення існуючого стану справ та зупинення реформи законодавства у сфері електронного цифрового підпису, що спричинить додаткові витрати з державного бюджету, громадян, а також збитки для суб'єктів господарювання	Відсутність регулювання призведе до витрат з державного бюджету, громадян, а також збитків для суб'єктів господарювання, пов'язаних із зупиненням електронного документообігу та електронної ідентифікації із застосуванням

			електронних довірчих послуг у зв'язку із закінченням чинності кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів, виданих до набрання чинності Законом України «Про електронні довірчі послуги», та неможливістю в подальшому обслуговувати кваліфіковані сертифікати відкритих ключів користувачів електронних довірчих послуг
--	--	--	---

V. Механізми та заходи, які забезпечать розв'язання визначеної проблеми

Основним механізмами, які забезпечують розв'язання визначеної проблеми, є:

встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг;

створення на офіційному вебсайті центрального засвідчувального органу тестового середовища (портал розробника і тестувальника) для оцінки внутрішньої і транскордонної технологічної сумісності технічних засобів та їх здатності взаємодіяти між собою.

VI. Оцінка виконання вимог регуляторного акта залежно від ресурсів, якими розпоряджаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, які повинні проваджувати або виконувати ці вимоги

З огляду на те, що питома вага суб'єктів малого підприємництва (малих та мікропідприємств разом) у загальній кількості суб'єктів господарювання, на яких поширюється регулювання, не перевищує 10 відсотків розрахунків витрат на запровадження державного регулювання для суб'єктів малого підприємництва не проводився.

Бюджетні витрати на адміністрування регулювання для суб'єктів великого і середнього підприємництва не передбачаються.

Фінансування з державного бюджету потребуватиме створення на офіційному вебсайті центрального засвідчувального органу тестового середовища (портал розробника і тестувальника) для оцінки внутрішньої і транскордонної технологічної сумісності технічних засобів та їх здатності взаємодіяти між собою (2 500 000,00 грн).

Разом з тим відповідно до проекту Наказу створення на офіційному вебсайті центрального засвідчувального органу тестового середовища (портал розробника і тестувальника) для оцінки внутрішньої і транскордонної технологічної сумісності технічних засобів передбачено не пізніше 06 листопада 2020 року.

VII. Обґрунтування запропонованого строку дії регуляторного акта

Строк дії проекту Наказу не обмежений у часі.

Зміна строку дії проекту Наказу можлива у разі прийняття змін до нього, прийняття змін до нормативно-правових актів, що мають вищу юридичну силу, які стосуються цієї сфери регулювання, або визнання зазначених актів такими, що втратили чинність

Проект Наказу набирає чинності 07 листопада 2019 року.

VIII. Визначення показників результативності дії регуляторного акта

Показники результативності дії регуляторного акта:

розмір надходжень до державного та місцевих бюджетів і державних цільових фондів, пов'язаних з дією акта, внаслідок прибутку одержаного кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг (оцінюватиметься через рік з дня набрання чинності проектом Наказу);

кількість суб'єктів господарювання та/або фізичних осіб, на яких поширюватиметься дія акта (14 кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг);

розмір коштів і час, що витрачатимуться суб'єктами господарювання та/або фізичними особами, пов'язаними з виконанням вимог акта (розрахунок наведено у Витратах на одного суб'єкта господарювання);

рівень поінформованості суб'єктів господарювання та/або фізичних осіб з основних положень акта (високий, – оскільки проект Наказу розміщено на офіційних вебсайтах Міністерства юстиції України та центрального засвідчувального органу, про що Міністерством юстиції України повідомлено 14 суб'єктів господарювання);

кількість користувачів кваліфікованих електронних довірчих послуг (оцінюватиметься через рік з дня набрання чинності проектом Наказу);

кількість електронних сервісів органів державної влади, електронна ідентифікація в яких здійснюватиметься з допомогою електронних довірчих послуг (оцінюватиметься через рік з дня набрання чинності проектом Наказу).

ІХ. Визначення заходів, за допомогою яких здійснюватиметься відстеження результативності дії регуляторного акта

Відповідно до законодавства здійснюється базове, повторне та періодичне відстеження результативності регуляторного акта у строки, встановлені статтею 10 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Базове відстеження результативності проєкту Наказу буде здійснюватись через рік після набрання чинності зазначеним Наказом, оскільки планується використовувати статистичний метод відстеження та статистичні дані.

Повторне відстеження планується здійснити через рік після проведення базового відстеження на основі порівняння показників базового та повторного відстеження.

Періодичні відстеження планується здійснювати раз на три роки, починаючи з дня проведення повторного відстеження. Установлені показники результативності акта порівнюватимуться із значеннями аналогічних показників, що встановлені під час повторного відстеження.

Джерело даних: статистичні дані, отримані від центрального засвідчувального органу, контролюючого органу та кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг.

Виконавець заходів з відстеження результативності проєкту Наказу – Міністерство юстиції України.

Перший заступник Міністра

«___» _____ 2019 року

Олена СУКМАНОВА

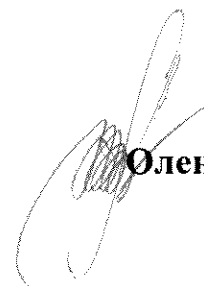
**Повідомлення про оприлюднення
проекту наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної
служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про
встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення,
використання та функціонування у складі інформаційно-
телекомунікаційних систем під час надання
електронних довірчих послуг»**

Відповідно до статті 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» Міністерство юстиції України повідомляє про оприлюднення на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України проекту наказу Міністерства юстиції України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України «Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання електронних довірчих послуг» (далі – проект наказу) з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань.

Проект наказу розроблено відповідно до частини другої статті 7, частини другої статті 8, пункту 8 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про електронні довірчі послуги», абзацу другого пункту 73 вимог у сфері електронних довірчих послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2018 року № 992 з метою забезпечення інтегрованості та технологічної нейтральності національних технічних рішень, що використовуються під час надання електронних довірчих послуг, а також недопущення їх дискримінації.

Зауваження та пропозиції до проекту постанови просимо надсилати протягом одного місяця з дня його оприлюднення за адресою: Міністерство юстиції України, вул. Городецького, 13, м. Київ, 01001, а також за адресою електронної пошти: espr@minjust.gov.ua.

**Директор Департаменту
приватного права**

Олена ФЕРЕНС